

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФАКУЛЬТЕТ ПРИКЛАДНОЇ МАТЕМАТИКИ ТА ІНФОРМАТИКИ

КАФЕДРА ПРОГРАМУВАННЯ

Магістерська робота

(освітньо-кваліфікаційний рівень магістр)

на тему: **„Розширення функціональності моделі FAMIX для побудови абстрактних дерев коду Java– та Smalltalk–програм“**

Виконав студент 5 курсу, групи ПМІ-51м
спеціальності 8.04030201 Інформатика
Тимчук Ю.А.

Керівник: доц. Рикалюк Р.Є.

Рецензент:

Львів - 2013 року

Зміст

1	Вступ	6
1.1	Перспективи використання	7
1.2	Постановка задачі	8
2	Moose	10
3	Основні ідеї FAST	11
3.1	Модель	11
3.1.1	Квазі–загальні ланки	14
3.2	Завантажувач	15
4	Метамоделю абстрактного дерева Smalltalk	16
4.1	Структура моделі	16
4.2	Спосіб створення моделі з вихідного коду	18
5	Метамоделю абстрактного дерева Java	20
5.1	Структура моделі	20
5.2	Спосіб створення моделі з вихідного коду	21
6	Symbol resolution	22
7	Метрики коду	25
7.1	Цикломатична складність	25
7.1.1	Удосконалення алгоритму відвідувача	26
8	Охорона праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях	28
8.1	Вступ	28
8.2	Аналіз стану умов праці	29
8.2.1	Характеристика виробничого середовища та чинників трудо- вого процесу	29

8.2.2	Опис трудового процесу	31
8.2.3	Аналіз методів дослідження, обладнання та характеристика речовин	31
8.3	Організаційно-технічні заходи	32
8.3.1	Організація робочого місця і роботи	32
8.3.2	Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці	38
8.3.3	Заходи щодо безпеки під час виконання бакалаврської роботи	41
8.4	Безпека в надзвичайних ситуаціях	42
8.4.1	Протипожежні та противибухові заходи	42
8.4.2	Організація евакуації працівників	44
8.5	Висновки	46
9	Висновок	47
	Література	49

1 Вступ

Метамоделювання було створено для того, щоб дозволити розглядати програми на вищому рівні абстракції, ніж це забезпечують звичайні мови програмування. Основна ідея такого програмування полягає в тому, що розробник визначає високорівневу модель рішення, описує, як перетворити це рішення в програму для певної мови, а потім автоматично генерує вихідний код програми. В ідеалі такий же підхід дозволяє взяти існуючу програму, автоматично побудувати її абстрактну модель, вручну розширити або поліпшити модель і згенерувати нову програму, можливо, новою мовою програмування (round-trip engineering). Такий підхід був би дуже цікавим для організацій, що мають програми, написані із застосуванням старих технологій (наприклад, мови Cobol) і хочуть перенести їх на сучасні платформи (наприклад, Java, Ruby, тощо). Науково-дослідницька команда RMoD національного французького інституту INRIA вже має інструменти, які можуть приймати програми написані мовами C, Java, Smalltalk в якості вхідних даних і продукувати з них моделі.

Проте завдання генерувати програму за її моделлю висуває суперечливі вимоги до цієї моделі: вона мала б бути досить детальною, щоб дати змогу відновити повний текст програми. Ця потреба, звичайно, не сумісна з ідеєю абстрагування моделі програми. Тому потрібно бути в змозі створити абстрактну модель програми, але, в той же час, створити дуже детальну модель тієї ж програми і таким чином, мати можливість працювати на двох рівнях абстракції одночасно.

Як приклад можна розглянути дві об'єктно-орієнтовані мови програмування: Java та Smalltalk. Обидві мають подібну структуру: класи, поля та методи класів. Але у мові Smalltalk відсутні інструкції галуження та циклу, які, безперечно, відіграють важливу роль в Java коді. З другого боку, код Java не має нічого аналогічного до блоків у мові Smalltalk, які дозволяють реалізовувати галуження та цикли за допомогою методів.

На даний момент для моделювання вихідного коду на високому рівні вико-

ристовується метамодель FAMIX [2], яка надає змогу моделювати пакети, класи, методи, змінні та взаємозв'язки між цими сутностями. Метою цієї магістерської роботи є розширення метамоделі FAMIX шляхом додавання до неї компонент абстрактних синтаксичних дерев мов програмування Java та Smalltalk для детального моделювання.

1.1 Перспективи використання

Абстрактні синтаксичні дерева зазвичай використовуються при компіляції, коли для нас важлива лише функціональна складова даних, маючи яку ми зможемо згенерувати байткод програми, який буде виконувати дії, записані у вихідному коді. Основне завдання даної моделі — збереження інформації у такій структурі, яка дозволить легко аналізувати вихідний код, а також генерувати його. Це передбачає збереження якомога більшої кількості інформації у моделі.

Маючи в своєму розпорядженні універсальне дерево, яке можна буде розширювати для різних мов, дотримуючись простих правил, можна розробляти алгоритми, які будуть працювати для всіх розширень дерева. Таким чином, можна буде зробити інструмент для моделювання програм, написаних, практично, будь-якою мовою програмування без значних затрат ресурсів. Серед можливих завдань виділимо найважливіші.

Розпізнавання символів: сутність змінної в абстрактних синтаксичних деревах несе лише інформацію про назву змінної, цього доволі мало для аналізу вихідного коду. Однаковий ідентифікатор може зустрічатись в різних місцях програми, але стосуватися різних змінних.

Інтерфейс взаємодії: модель — це лише пов'язані між собою сутності з параметрами. Для полегшення роботи з моделлю потрібно розробити первинний інтерфейс взаємодії, наприклад, графічну оболонку, мову запитів тощо.

Перевірка правил: маючи модель вихідного коду, можна реалізувати перевірку деяких правил, щоб виявити „поганий“ код, як, наприклад, `if (false) {...}`.

Генерація коду з моделі: якщо можна було б генерувати код програми з наявної моделі, то це б можна було використати для рефакторингу програм шляхом взаємодії з графом моделі у графічному інтерфейсі. Можливо, аналогічний підхід можна було б застосовувати для побудови програм.

Перетворення між мовами: маючи в наявності реалізацію вищезазначеного функціоналу, можна було б розробити перетворення коду з однієї мови в іншу. Звичайно, неможливо написати алгоритм, який буде генерувати ідеальний код новою мовою програмування, але, навіть можливість згрубша перевести програмне забезпечення, яке складається з мільйонів рядків коду була б корисною.

1.2 Постановка задачі

На початку виконання цієї роботи серед наявних розробок вже існує метамодель FAMIX. Ідеї вкладені в неї буде використано при реалізації метамоделі, яка задовольнятиме наші потреби. FAMIX є частиною платформи Moose, яка призначена для моделювання даних та надає для цього різноманітні гнучкі інструменти.

Головною метою роботи є створення загальної метамоделі абстрактного синтаксичного дерева, яке з легкістю можна розширювати для моделювання довільної мови програмування високого рівня. В результаті повинна бути створена певна базова модель, а також правила та приклади її розширення.

Базову метамодель потрібно розширити до повноцінної метамоделі для моделювання програм, написаних мовою Smalltalk. Таким чином буде можливість перевірити правильність моделі для конкретної мови програмування. Причина вибору мови Smalltalk для реалізації першої повної моделі — простота мови, яка дозволяє за короткий час змоделювати усі конструкції цієї мови програмування.

За наявності повноцінної реалізації метамоделі для мови програмування Smalltalk, ми зможемо згенерувати моделі уже існуючих програм. Далі потрібно

буде розробити алгоритми для аналізу властивостей цих моделей. Це дозволить перевірити на скільки наша модель підходить для аналізу.

Після виконання попередніх досліджень заключним етапом є розширення метамоделі для моделювання коду, написаного мовою програмування Java. Причина вибору мови Java для реалізації другої моделі полягає в тому, що Java — одна з найбільш вживаних мов програмування і дуже відрізняється від мови програмування Smalltalk, для якої буде створено перше розширення метамоделі. Перш за все потрібно змоделювати окремі ланки мови, які дозволяють показати правильність метамоделі, а також перевірити коректність алгоритмів та задач, реалізованих на попередньому кроці. Для створення повноцінної метамоделі мови програмування Java може знадобитися дуже велика кількість часу, що зумовлено складністю мови, тому це не є основною задачею.

Розширену метамоделю необхідно інтегрувати з FAMIX та надати їй можливостей функціонувати на платформі Moose.

2 Moose

В рамках цієї роботи використовується платформа з відкритим кодом Moose [1], призначена для аналізу систем програмного забезпечення та даних в цілому. Ця платформа написана мовою програмування Smalltalk та інтегрується безпосередньо в середовище Pharo. Ядро Moose надає можливість збереження та взаємодії із сутностями моделей. Для цього використовуються три базові класи: *Entity*, *Group* та *Model*.

Клас *Entity* (сутність) є базовим представленням сутності у моделі. Тому передбачено, що конкретні сутності специфічних метамodelей будуть наслідуватись саме від цього класу. *Entity* надає два загальні сервіси. Перший — це зв'язок з моделлю до якої належить дана сутність. Це веде до циклічної залежності між моделлю та сутністю, але, з одного боку, така реалізація нікому не заважає, а з другого — дозволяє легко формувати запити, які потребують більшої кількості інформації, ніж дана сутність може надати. Другою важливою особливістю *Entity* є механізм управління станами і розширенням, який досягається за рахунок ієрархії *EntityState*. Ця ієрархія надає словник, в якому можна зберігати дані про сутність, зокрема, кешувати дані, отримані під час виконання запитів.

Клас *Group* (група) — це сутність, яка відображає колекцію сутностей. У нас може бути група сутностей класів, чи група сутностей методів. Групи є важливою абстракцією, особливо для виконання запитів та користувацького інтерфейсу.

Клас *Model* (модель) є сукупністю сутностей та їх внутрішніх зв'язків для вибраної системи. Це спеціальний підвид групи.

Moose використовує сім'ю мета-моделей під назвою FAMIX. Вони можуть бути використані для представлення моделей, пов'язаних з різними аспектами систем програмного забезпечення. Ці метамodelі зазвичай спрямовані на полегшення аналізу, і надають багатий API для здійснення запитів та навігації. Ядро FAMIX складається з узагальненої метамodelі, яка може відобразити багато об'єктно-орієнтованих та процедурних мов.

3 Основні ідеї FAST

FAST являє собою інфраструктуру з трьох частин: модель, завантажувач та додатки.

Основна ідея *моделі* — це визначення структури, яку можна буде використовувати для репрезентації коду у вигляді абстрактного синтаксичного дерева. Ця модель дотримується основних принципів FAMIХ. Тобто створюється ядро моделі, яке визначає структуру, однакову для всіх мов програмування. Тоді для кожної мови програмування створюється розширення, яке додає свої специфічні ланки.

Щоб ця система була актуальною для використання, необхідно мати можливість генерувати модель безпосередньо з вихідного коду методу. Для цього використовується *завантажувач*. Він слідує попередній стратегії, втім ядро завантажувача доволі мале, оскільки кожна мова вимагає окремого підходу для завантаження.

Додатки мають на меті опрацювання моделі. Тобто алгоритми для визначення метрик, або обходу моделі із застосуванням певних дій до кожної її ланки. Основна ідея додатків полягає в тому, що вони не мають сильно відрізнитись для кожної мови (крім відвідувача).

3.1 Модель

Абстрактне синтаксичне дерево зазвичай використовується компілятором як основа для генерування байткоду. У нашому випадку модель використовують для виконання аналізу багатьох властивостей коду. Тому модель повинна містити досить детальну кількість інформації про код програми.

Вираз (Expression) — це частина коду, яка має певне значення. Це може бути літерал, змінна, виклик функції (чи методу). Вираз може бути присвоєним змінній чи переданим як аргумент.

Виконавче тіло методу складається з **речень (Statement)**. Кожне речення

являє собою повноцінну виконавчу ланку. Яскравими прикладами речень є інструкція галуження `if`, інструкції циклів, або ж речення, яке вказує на повернення з методу. Також часто зустрічаються речення які просто містять вираз, наприклад:

```
System.out.println("Hello world");
```

Часто важко побачити різницю між виразами та реченнями. Найбільшу трудність складають речення, які не містять нічого іншого крім виразу. Наприклад,

```
5 factorial
```

це вираз мови Smalltalk. Ми його можемо передати як параметр повідомлення або ж відправити повідомлення йому самому:

```
'Factorial of 5: ', 5 factorial asString
```

Наступний приклад є реченням:

```
5 factorial.
```

У Smalltalk крапки використовуються як розділювачі для речень. Даний приклад показує, що речення — це сутності на найвищому рівні виконавчого коду. І, не зважаючи на те, що деякі речення можуть складатись лише з одного виразу, все одно це речення, і вони є абсолютно відмінними від сутностей.

З іншого боку, різні мови мають різні правила. Наприклад, у Smalltalk присвоєння є виразом, тому ми можемо написати:

```
list add: x := 5 factorial
```

цей код обчислить $5!$ присвоїть його змінній x , а потім додасть ці значення до списку.

Наприклад, в мові програмування *Basic* присвоєння є реченням, це також часто призводить до неоднозначного розуміння термінів.

Давайте розглянемо приклад, що допоможе зрозуміти, які частини коду є виразами, а які — реченнями:

```
middleOf: a and: b  
  | sum |  
  sum := a + b.
```

$\wedge \text{ sum} / 2$

Перші два рядки є оголошеннями методу та тимчасових змінних, тому зараз можемо їх опустити. У даному прикладі присутні два речення:

1. $\text{sum} := a + b$

2. $\wedge \text{ sum} / 2$

А також близько пів–дюжини виразів: $\text{sum} := a + b$, sum , $a + b$, a , b , $\text{sum} / 2$, 2 .

Незважаючи на те, що я розробляю окремі моделі для кожної з мов, за основу було вибрано ідею, яка передбачає стандартні правила для всіх моделей. Цю ідею можна сформулювати наступним чином:

1. Виконавча частина функції (методу) є послідовністю речень.
2. Речення може містити вирази або ж виконавчі блоки.
3. Виразом є сутність, яка має значення.

Тому в наступних моделях у нас будуть присутні базові типи *речення* та *вираз*, причому без будь-яких безпосередніх зв'язків. Звичайно, їхні підкласи можуть залежати одне від одного, але на найвищому рівні ми таких обмежень не накладаємо.

В якості узагальнення всіх посилань на сутності за допомогою їхнього ім'я використаємо **іменовану сутність (Named Entity)**. Прикладом може бути використання будь-якої змінної для присвоєння їй значення чи використання значення, на яке вона вказує, або ж назва класу, метод якого буде викликатись. Ця сутність буде зв'язана з іменованою сутністю FAMIХ, яка в свою чергу може бути локальною чи глобальною змінною, параметром, змінною класу, неявною змінною, або ж класом.

Сутність з поведінкою (Behavioural Entity) — це сутність, яка має в собі певний код, який виконується — поведінку. Наприклад, методи, функції, замикання та лямбда–функції є такими сутностями. Ця сутність має набір *речень*, а також два набори *іменованих сутностей* в якості параметрів та локальних змінних.

Сутність з поведінкою буде слугувати коренем для нашого дерева. Логічним розширенням буде **іменована сутність з поведінкою (Named Behavioural Entity)**, оскільки методи та функції мають ім'я чи селектор, за яким їх можна ідентифікувати. Іменована сутність з поведінкою в свою чергу буде зв'язана з іменованою сутністю FAMIX, так як остання передбачає в собі наявність селектора.

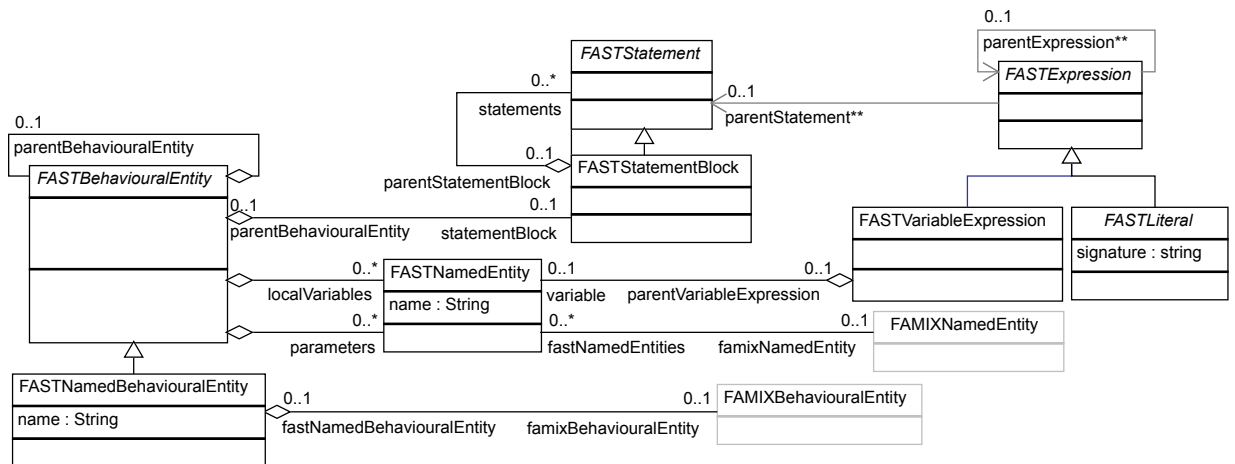

Рис. 1: Базова структура FAST

На рис. 1 показано діаграму основи моделі. Префікс **FAST** - це назва моделі, означає він Famix AST.

3.1.1 Квазі-загальні ланки

У багатьох мовах програмування можна виділити деякі спільні елементи. Наприклад, це речення, яке повертає значення з методу. З одного боку — це дуже поширена конструкція, яка просто незамінна у багатьох мовах програмування. З другого — синтаксис у Smalltalk та Java дещо інший, ланка повернення для обох мов має себе поводити дещо інакше. Також, якщо подивитись на функціональну мову програмування SML, то в неї немає такого поняття, як речення, що повертають значення, адже кожне речення має цю поведінку. Якщо ж вважати, що кожне речення SML є ланкою повернення, то звідси випливає, що в таких мовах немає речення, яке містить просто вираз. На даний момент прийнято рішення в кожній мові визначати свої ланки. Наприклад в поточній реалізації мають місце ланки FASTSmalltalkReturnStatement та FASTJavaReturnStatement.

3.2 Завантажувач

Призначення завантажувача — це створення абстрактного синтаксичного дерева за метамоделлю FAST з вихідного коду. Як і будь які інші дані, вихідний код програми зберігається у певному вигляді, зазвичай, це простий текст. Отже проблема створення завантажувача зводиться до зчитування цього тексту та синтаксичний аналіз його з метою отримання моделі програми. Ці дії не обов'язково повинні виконуватися у середовищі Moose. Наприклад, для генерації моделі FAMIX для мови програмування Java, спершу використовують програму VerveineJ. Вона, власне, виконує вище описані дії, а потім зберігає створену модель у MSE [2] файл. Цей файл можна відприти у платформі Moose і завантажити з нього згенеровану модель.

Моя реалізація на даний момент полягає у використанні фреймворку синтаксичного аналізу PetitParser [10] для генерації абстрактного синтаксичного дерева, яке притаманне самій мові програмування, з вихідного коду програми. Далі відвідувач траверсує це дерево, і на базі нього утворює дерево FAST. Парсер являє собою зовнішній пакет, який не належить безпосередньо до нашої системи, в той час, як відвідувач — специфічний для кожної мови. Крім того він наслідує абстрактного відвідувача, який зазвичай є частиною пакету парсера реалізованого на PetitParser. Втім для уникнення дуплікації коду, деякі спільні методи були винесені в спільний трейт TFASTImporterVisitor. Ці методи являють собою запуск парсера для певної частини коду, та додавання елемента до моделі.

Варто зауважити, що використання PetitParser не є примусовим. Наприклад, можливим є сценарій, коли завантажувач буде запускати зовнішню програму, передавати їй код, отримувати результат в проміжному вигляді і опрацювати його. Таким чином, можливо цьому завантажувачу функціонал трейту TFASTImporterVisitor буде непотрібним.

4 Метамоделі абстрактного дерева Smalltalk

Абстрактне синтаксичне дерево Smalltalk, порівняно з іншими мовами програмування, містить малу кількість структурних одиниць, що дозволяє з легкістю зрозуміти та проаналізувати метамодель. Не зважаючи на те, що у FAST-варіанті Smalltalk присутні „зайві“ ланки, які призначені для сумісності з іншими мовами, це дерево складається лише з двадцяти семи ланок. Навіть синтаксис смолтоку містить в три рази менше граматичних елементів, ніж синтаксис Java [5]. Робота з Smalltalk була першою ціллю цього проекту, оскільки абстрактне синтаксичне дерево достатньо мале і просте, для того, щоб його змодельувати у повному обсязі. В той же час Smalltalk являє собою повноцінну мову, якою можна реалізувати рішення основних проблем, які виникають при еволюції програмного забезпечення.

4.1 Структура моделі

Діаграма класів моделі абстрактного синтаксичного дерева смолтоку рис. 2.

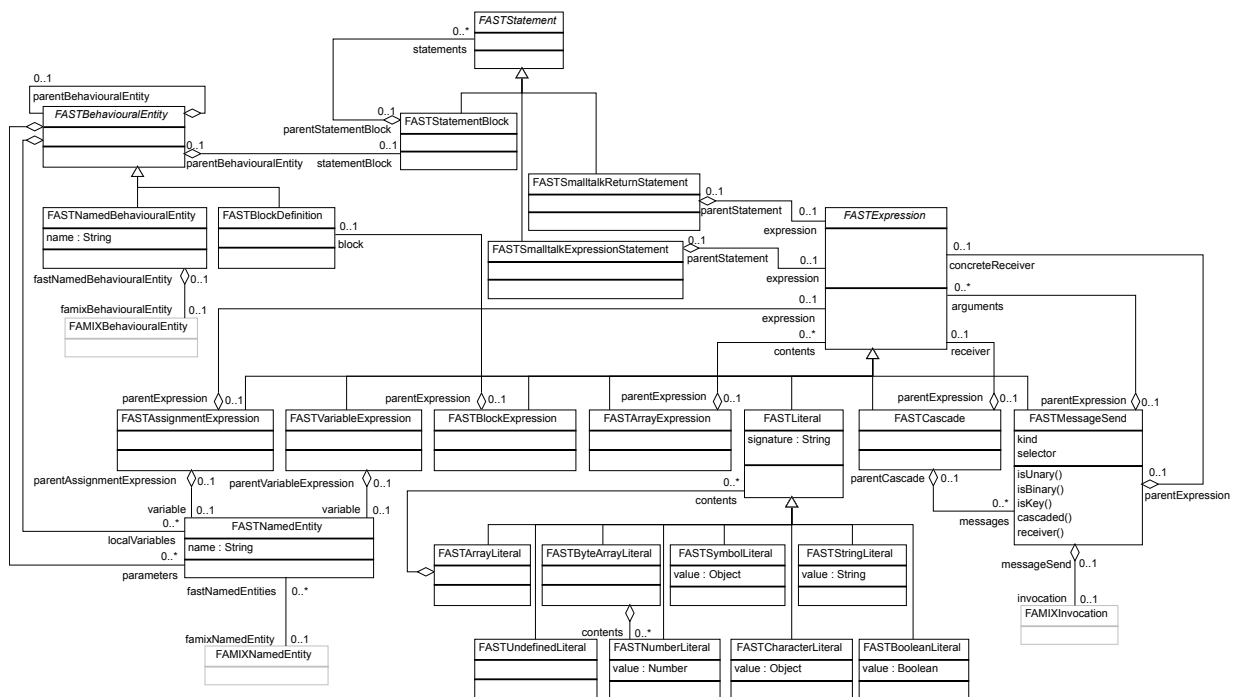

Рис. 2: Діаграма FAST для смолтоку

Як видно з діаграми, в моделі FAST для Smalltalk не тільки присутні ланки, які не притаманні для цієї мови, але й деякі деталі змодельовані не так, як це реалізовано в дереві браузера для рефакторингу.

Перш за все, в цій моделі присутня ланка FASTStatementBlock, що є набіром речень. В C-подібних мовах ця структура обмежена фігурними дужками і є тілом методів, а також часто зустрічається як тіло інструкцій if, for, while та подібних. В Smalltalk нічого подібного немає, але нам набагато легше мати зайвий прошарок, який можна оминати, ніж потім робити великі зміни при адаптації C-подібних мов. Через цей нюанс в FASTBehaviouralEntity визначений метод *statement*, який повертає всі речення з блоку речень. Таким чином ми можемо доступитись до речень безпосередньо із сутності з поведінкою.

Також в смолтоці немає речень як таких. Абстрактне синтаксичне дерево браузера для рефакторингу містить просто визначення ланки повернення і ланки зі значенням на одному рівні з ланками методу та прагми. Так як смолток не є строго-типізованою мовою, то в ній не важливо будувати важкі ієрархії лише для того, щоб взірці різних класів могли знаходитись в одній колекції. Натомість середовище Moose передбачає щось в стилі строгої типізації, адже прагми, які визначають властивості та зв'язки між ланками моделі, вказують тип цих зв'язків. Тим не менше ця концепція гарно вписується в синтаксис смолтоку, і тому в нас присутні два типи речень: речення з виразом, та речення повернення з методу.

Щодо відмінності від моделі дерева у браузері для рефакторингу, то вона проявляється у структурі каскадного повідомлення. Оригінально каскадне повідомлення містило набір повідомлень, перше з яких містило отримувача, як показано на рис. 3а. Штриховою лінією показано, що каскад має непрямий доступ до отримувача через перше повідомлення. Натомість у FAST отримувач безпосередньо зв'язаний з ланкою каскаду і всі повідомлення мають до нього непрямий доступ через каскад (рис. 3б). Перш за все це накладає однакові умови на повідомлення — всі вони не мають безпосереднього отримувача. Крім того така модель природніша для сприйняття, оскільки каскадне повідомлення є набіром

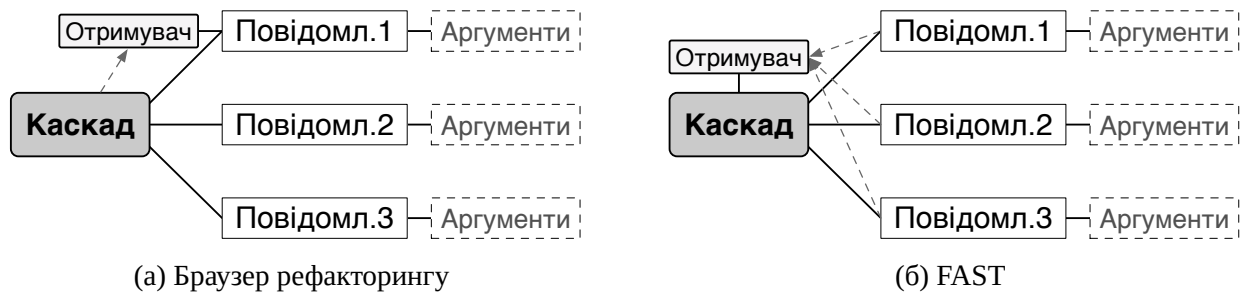

Рис. 3: Порівняння реалізацій моделі каскадного повідомлення

повідомлень, які надходять до одного і того ж об'єкта.

Можна також звернути увагу на особливість реалізації зворотнього зв'язку іменованої сутності. Як було згадано в основних ідеях FAST, ми хочемо мати зв'язок з батьківськими ланками. Проблема полягає у „строгій типізації“ яку накладає платформа Moose. В іменованій сутності уже є зв'язок з батьківським *виразом іменованої сутності*, але вона також може бути дочірньою ланкою виразу–присвоєння. Тому в іменованій сутності присутній ще один зворотній зв'язок з ланкою типу виразу–присвоєння. Таким чином, аналізуючи певну іменовану сутність, ми можемо зразу сказати, де вона використовується, а також перейти вгору по ієрархії ланок.

4.2 Спосіб створення моделі з вихідного коду

Оригінально з метою створення FAST–моделі з вихідного коду, використовувався парсер браузера для рефакторингу, який за замовчуванням присутній у Pharo. Згодом, коли для роботи з Java почав використовуватись PetitParser, генерацію моделі із Smalltalk було переведено на використання тієї ж технології. Результат роботи PetitParser для Smalltalk був ідентичний до результату парсера браузера для рефакторингу, але при використанні однакової технології в різних вітках цього проекту дозволяє досягнути кращої якості. Також перехід між персерами включав в себе зміну типу вхідних даних. В оригінальній реалізації використовувався скомпільований метод. В новій версії для генерації моделі використовувався безпосередньо текстовий рядок з вихідним кодом методу. Завдяки

цьому можна знову ж таки досягнути кращої єдиності реалізації даної системи, оскільки робота із байткодом Smalltalk притаманна лише для цієї мови. На противагу цьому, вихідний код у вигляді текстового рядка доступний для кожної мови програмування.

5 Мета модель абстрактного дерева Java

З моделлю Java працювати набагато важче, бо вона містить набагато більше ланок. Сама граматики Java містить в три рази більше ланок ніж граматики Smalltalk [5]. Відповідно, ланок абстрактного синтаксичного дерева також у кілька разів більше. Наприклад, у Java шістнадцять типів речень, коли у Smalltalk їх лише два. Щодо типів виразів, то у Java їх близько тридцяти, на відміну від п'ятнадцяти у Smalltalk. Через брак часу було прийняте рішення лише вибірково реалізувати певні ланки дерева, наявність яких, дасть можливість перевірити роботу алгоритмів, попередньо реалізованих для моделі Smalltalk. Як показує практика, дуже важко передбачити всі можливі випадки, які можуть виникнути при моделюванні мов програмування. Тому найкращим рішенням є просування маленькими кроками, перевірка сумісності, відладка і перехід до наступної ітерації.

5.1 Структура моделі

Базова структура включає в себе:

- ланку методу;
- примітивні речення: повернення та речення–вираз;
- речення–цикл, в конкретному випадку while;
- речення–галуження: if;
- речення, яке визначає нові змінні
- цілочисельні, булівські, та рядкові літерали;
- інфіксну операцію.

Оскільки речення циклу та галуження може містити нові простори імен, то наявність ланок, які моделюють ці речення, дозволить перевірити алгоритм, який розпізнає символи. Також ці речення змінюють цикломатичну складність методу, що допоможе перевірити алгоритм, який обчислює цю метрику.

5.2 Спосіб створення моделі з вихідного коду

Як і для Smalltalk, модель абстрактного синтаксичного дерева Java потрібно будувати на вимогу, маючи в наявності вихідний код. Першим способом реалізації було розширення та використання програми VerveineJ. На даний момент саме вона використовується для побудови FAMIX моделей з вихідних файлів Java. Позитивними частинами цієї програми є використання нею JDT (Java Development Tools) бібліотеки середовища Eclipse, що значно полегшує генерацію абстрактного синтаксичного дерева Java з вихідного коду. Варто зауважити, що JDT генерує абстрактне синтаксичне дерево за специфікаціями Oracle, тому в подальшому його потрібно перетворити у FAST. Щодо поганих сторін такого підходу, то спочатку модель зберігається зовнішньою джава-програмою у форматі MSE, а тоді вже читається середовищем Moose і перетворюється у FAMIX модель. Очевидно, що робота з проміжним форматом вже передбачає в собі слабке місце. Крім того використання зовнішньої Java програми означає залежність на JRE середовищі, наявності самої програми, а також функціональності бібліотек OSProcess, які дозволяють викликати зовнішні скрипти з Фаро. Також розробка на двох різних платформах несе додаткове навантаження, бо доводиться доволі часто змінювати спосіб мислення щодо написання коду.

З іншого боку на момент здійснення вибору вже існувала часткова реалізація парсера вихідного коду Java розроблена на основі PetitParser. Ця реалізація в собі включала повний лексикон та синтаксис Java з тестами, а також частково реалізований парсер. Отже, використання парсера, щоб завантажити FAST, передбачало ще й роботу над самим парсером. Тим не менше цей варіант був найкращим оскільки він використовував технології, які були застосовані в ланцюжку інструментів FAST для роботи із Smalltalk. Використання PetitParser для всіх віток моделей FAST означає, що весь час, призначений для покращення парсера, не буде розпорощуватись на декілька технологій, а буде зосереджений безпосередньо на одній. Аналогічно у цьому підході відсутні всі негативні сторони VerveineJ.

6 Symbol resolution

При генерації абстрактного синтаксичного дерева з вихідного коду в якості листків графу ми можемо отримати *іменовані сутності* або ж літерали. Іменована сутність несе лише інформацію про назву змінної чи класу, і цього доволі мало для аналізу вихідного коду. Однаковий ідентифікатор може зустрічатись в багатьох місцях програми, але позначати різні змінні. Для того, щоб визначити, які сутності стосуються до тієї самої змінної, будемо використовувати **область визначення (scope)** змінної, а також метазмінну яка буде знаходитись в цій області, і буде зв'язана з іменованими сутностями абстрактного синтаксичного дерева. Кожна область буде мати батьківську область визначення. Для методу це будуть змінні класу. Для класу — змінні пакету. Таким чином, при пошуку змінної з певним іменем, якщо ми не знайдемо її в поточній області визначення, то зможемо продовжити пошуки в батьківській. Головні завдання об'єкта області визначення:

1. Знайти метазмінну за відповідною назвою.
2. Додати метазмінну з відповідною назвою.
3. Повернути сутність, до якої ця область прив'язана. Наприклад, метод, клас, блок.

Перший пункт реалізується дуже легко. Для збереження інформації про взаємозв'язок назв і сутностей метазмінних використовується словник, в якому кожній назві відповідає певна змінна. На наступному прикладі можна детальніше розглянути, як працює даний метод:

```
FAMIXScope>>resolve: name
  ^ variables
    at: name
    ifAbsent:
      [parent notNil
        ifTrue: [parent resolve: name]
        ifFalse: nil]
```

Все зводиться до отримання значення за ключем–назвою змінної. Якщо такого немає, то питаємо в батьківській області.

Другий пункт зводиться до занесення пари ключ–значення у словник. А третій пункт передбачає змінну взірця класу, яка буде вказувати на власника області, та отримувач і встановлювач змінної.

В якості метазмінних використовуються сутності змінних визначені у FAMIX. Перш за все, вони вже мають необхідну метаінформацію, але, крім того, деякі моделі під час генерації частково виконують резолюцію символів. Таким чином, ми можемо використати вже зроблену роботу.

В сутностей, які мають області визначення, повинен бути метод для отримання цієї області. Пропонується використовувати „ліниву ініціалізацію“, бо деякі частини FAMIX вже розв’язують проблему ідентифікації змінної. Таким чином, у момент часу, коли комусь потрібно отримати область визначення, її вже можна буде наповнити деякими метазмінними. Для прикладу розглянемо реалізацію такої лінивої ініціалізації для сутності методу моделі FAMIX:

```
FAMIXMethod>>scope
  ^ self privateState cacheAt: #fastScope ifAbsentPut: [
    | scope |
    scope := FASTScope newWithParent: self belongsTo scope.
    scope owner: self.
    self implicitVariables do: [:variable | scope add: variable].
    self parameters do: [:variable | scope add: variable].
    self localVariables do: [:variable | scope add: variable].
    scope]
```

Перш за все варто зауважити, що ми додаємо цей функціонал до класу зробленого кимось іншим. Це ще одна позитивна сторона цього підходу, так як ми хочемо мати можливість застосовувати наш алгоритм до вже існуючих моделей, а не будувати все з нуля. Відповідно, область визначення зберігається в приватному стані MooseEntity, але якщо ми хочемо отримати область вперше, то нам потрібно перш за все її створити та ініціалізувати. Цей метод створює область визначення зразу з батьківською областю, яка отримується від батька поточної сутності. Далі

сутність встановлює себе як власника області, і додає в неї всі неявні та локальні змінні, а також параметри. Таким чином, якщо на момент отримання області вже були якісь дані про змінні в даній сутності, вони будуть скопійовані в область.

Щодо самого алгоритму резолюції символів, то він зводиться до відвідування моделі FAST та запитування поточної області про метазмінну з даним ім'ям. Ось короткий приклад, як це зроблено в Smalltalk:

```
FASTResolutionVisitor>>acceptNamedEntityNode: aNamedEntityNode  
    aNamedEntityNode famixVariable: (scope resolve: aNamedEntityNode name)
```

При отриманні відвідувачем ланки, яка є іменованою сутністю, він їй в якості метазмінної, присвоює результат виконання методу `resolve`: поточної області. Також можливі деякі модифікації, наприклад, створення „накопичуючої“ області, яка буде створювати нову змінну при її відсутності. Таку область можна зробити найстаршою в ланцюжку батьківства. Таким чином, у ній будуть накопичуватись неоголошені змінні. Аналогічно для скриптових мов програмування, в яких немає явного оголошення змінних, області повинні створювати змінні при першій їх появі.

7 Метрики коду

Маючи абстрактне синтаксичне дерево, дуже зручно обчислювати на ньому метрики. Оскільки наше синтаксичне дерево доволі абстрактне, то, реалізувавши на ньому обчислення метрик коду, ми зможемо адаптувати алгоритм до різних мов програмування, моделей.

Одною з найпростіших метрик є кількість *речень* коду. Оскільки кожна сутність з поведінкою має в собі колекцію *речень*, то весь алгоритм зводиться до обчислення розміру колекції, що вміє зробити сама колекція.

7.1 Цикломатична складність

Цикломатичною складністю вважається кількість можливих шляхів виконання коду. Наприклад, якщо програма не містить ніяких інструкцій галуження та циклів, то її можна пройти одним чином. Цикломатична складність такої програми рівна 1. Якщо ж в програмі з'явиться одна інструкція галуження (*if*), то її вже можна буде пройти двома способами. Це результує у цикломатичній складності 2. Аналогічне правило діє на циклах.

Правило обчислення цикломатичної складності каже, що вона дорівнює кількості інструкцій галуження та циклів плюс 1. В такому випадку алгоритм буде еквівалентний відвідуванню дерева. При цьому при отриманні ланки, яка збільшує цикломатичну складність — збільшувати змінну взірця на 1. Цей алгоритм дозволяє враховувати навіть такі екзотичні випадки як інструкція циклу, що має альтернативний блок *else* у мові програмування Python. Така інструкція збільшує цикломатичну складність програми на 2. Але ця особливість зводиться лише до визначення чергової дії відвідувача на отримання певної ланки абстрактного синтаксичного дерева.

Проблеми починаються у мовах з лямбда-функціями, блоками та замиканнями. Найкращим прикладом є, звичайно ж, Smalltalk. В цій мові програмування інструкції циклів та галуження взагалі відсутні. На жаль, в такому випадку важко

сказати, чи конкретне повідомлення буде збільшувати цикломатичну складність, чи ні. Ми не знаємо, якому саме об'єкту буде надіслано повідомлення, відповідно і не знаємо реалізацію. З цією метою будемо використовувати метод, аналогічний до того, що використовується в середовищі Moose. Визначимо дві множини селекторів: галуження і циклів та додамо туди наперед відомі селектори, такі як `ifTrue:ifFalse:`, `whileTrue:`, `detect:ifNone:`. Тоді при визначенні чи повідомлення збільшує цикломатичну складність будемо перевіряти, чи воно присутнє в тій чи іншій колекції. Варто звернути додаткову увагу на використання двох колекцій, а не одної. Селектор `detect:ifNone:` повинен бути в обох колекціях, так як його реалізація включає в себе як цикл так і галуження. Тому при визначенні цикломатичної складності, він буде виявлений в обох колекціях, і тому збільшить складність на 2 [4].

7.1.1 Удосконалення алгоритму відвідувача

Як вже було описано вище, алгоритм зводиться до відвідування ланок дерева і, при опрацюванні тої чи іншої ланки, та збільшення загальної цикломатичної складності в залежності від певних умов, скажімо типу селектора. Але це означає, що для кожної особливої ланки нам потрібно буде перевизначати поведінку відвідувача. Натомість цю логіку можна перенести всередину самого об'єкта. Нехай будь яка ланка, яка відповідає певному вихідному коду, буде знати свій внесок у цикломатичну складність. У FAMIX такій ланці відповідає клас `FAMIXSourcedEntity`. В ньому ми можемо визначити метод `cyclomaticComplexityContribution`, який буде повертати 0. Тоді для кожного класу, який буде відображати ланку, що впливає на цикломатичну складність, цей метод буде перевизначатись. Наприклад для інструкцій `if`, `for`, `while` в мові Java цей метод буде повертати 1. Для інструкції `for ... else` в мові Python, цей метод буде повертати 2, так як вона об'єднує в собі цикл і галуження. Для повідомлень у Smalltalk цей метод буде обчислювати внесок складності динамічно, адже він буде залежати від селектора повідомлення. Ще одним плюсом цього методу є мо-

зливність кешування обчислених даних в самій ланці, таким чином їх не треба буде перераховувати всі наступні рази. Також внесок цикломатичної складності можна зробити властивістю ланки, що дозволить переглядати цю інформацію в панелі середовища Moose.

8 Охорона праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях

8.1 Вступ

З розвитком науково-технічного прогресу важливу роль грає можливість безпечного виконання людьми своїх трудових обов'язків. Охорона здоров'я людей що працюють, забезпечення безпеки умов праці, ліквідація професійних захворювань і виробничого травматизму становить основу людської безпеки. Проте не варто забувати, що небезпечні чинники можуть діяти на людський організм не-поодинці, а взаємопов'язано. Але нажаль ми не можемо проаналізувати всі можливі комбінації сукупної дії небезпечних та шкідливих чинників. Невід'ємним елементом сьогодення є те, що людина проводить половину свого дня у приміщенні за роботою. Мета роботи – вивчення безпеки праці на робочому місці, вплив шкідливих чинників на працюючу особу й відчуття міри захисту від неї. У зв'язку з цим була створена та розвивається наука про безпеку праці та життєдіяльності людини. Це комплекс заходів, вкладених у забезпечення безпеки людини у середовищі проживання, збереження здоров'я, розробку методів і засобів захисту за методом зниження впливу шкідливих і найнебезпечніших чинників до допустимих значень, вироблення заходів для обмеження шкоди та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій мирного й військової часу. Під час виконання бакалаврської роботи було використано ряд різноманітного приладдя яке дає змогу опрацьовувати низку матеріалу, а саме комп'ютери, принтери, сканери. Не враховуючи приміщення в якому відбувається цей тривалий процес, а саме лабораторії, комп'ютерні класи За умов роботи з ПК виникають наступні небезпечні та шкідливі чинники: несприятливі мікрокліматичні умови, освітлення, електромагнітні випромінювання, забруднення повітря шкідливими речовинами (джерелом яких може бути принтер, сканер), шум, вібрація, електричний струм, електростатичне поле, напруженість трудового процесу .

8.2 Аналіз стану умов праці

8.2.1 Характеристика виробничого середовища та чинників трудового процесу

- Магістерська робота виконувалась і оформлювалась у студентській лабораторії, яка знаходиться у приміщенні ЛНУ ім. І. Франка на філософському факультеті кафедри психології 1А. Вул. Дорошенка 41.
- Приміщення планово-економічного відділу розташовано на третьому поверсі п'ятиповерхового будинку. У приміщенні розташовано 3 робочих місць з комп'ютерами. Розміри даного приміщень складають: довжина – 10 м, ширина – 6 м, висота – 3,5 м, тобто загальна фактична площа складає 60 м².
- Необхідна площа на 3 робочих місця із установленими ПК складає 18 м², що не перевищує фактичну. Обсяг кабінету на одного працюючого складає 70 м³, отже відповідає нормі (ДНАОП 0.00-1.31-99) [3] – не менше 20 м³. Площа одного робочого місця з відео дисплейним терміналом повинна бути не менше 6 м. кв, а об'єм не менше 20 м.кб. Робочі місця розташовані від стіни з вікнами 1.5 м. а від бокових стін 1 м. Відстані між боковими поверхнями відео дисплеїв 1.2 м, а від тильного боку одного до екрану другого 2.5 м(я не знаю точно як порахувати на 10 робочих мість)(в цьому розділі не наводьте нормативів, лише те що реально є. Це можна видалити)
- Загальна кількість робочих місць 10.
- Приміщення розташоване з північно-західною орієнтацією вікон. Мікроклімат у приміщенні забезпечує комфортне самопочуття людини. Оптимальна температура в приміщенні становить: в теплий період року 23–25 °С, у холодний 22–24 °С. Відносна вологість повітря коливається в межах 60-40 %. Швидкість руху повітря не перевищує 0.2 м/с – у теплий період часу, а у холодний 0.1 м/с. Приміщення з відеодисплейним терміналом оснащене припливно-витяжною вентиляцією та забезпечене природним вентиляванням.

- Освітлення приміщення змішане: природне і штучне. При цьому коефіцієнт природного освітлення не менше 1,5 %, освітленість при штучному освітленні в площині робочої поверхні становить 300-500лК. Також допускається локальне освітлення з освітленістю екрана не більше 300 лК.
- У даному приміщенні не має наявних хімічних речовин. Основним джерелом небезпек під час роботи з персональним комп'ютером є відеодисплейний термінал на основі електронно-променевої трубки. Більш безпечні відеодисплейні термінали з плазмовими та рідинно-кристалічними екранами. Крім безпосереднього впливу на організм людини, робота відеодисплейних терміналів має ще й опосередкований вплив, а саме: зумовлює порушення балансу аероіонів у зоні дихання користувача і призводить до зменшення кількості від'ємних аероіонів, які мають суттєвий вплив на імунну систему організму. Пониження імунітету людини внаслідок зменшення негативних аероіонів зумовлює інші порушення в організмі, зокрема й тих, що непов'язані з роботою на персональному комп'ютері.
- У приміщенні наявна аптечка.
- До засобів гасіння пожеж належать встановлені пожежні стволи, внутрішні пожежні водопроводи, вогнегасники, сухий пісок, азбестові ковдри. Пожежні крани встановлені в коридорах, на сходових клітках та вході. Приміщення забезпечені вогнегасниками. Для виявлення стадії загоряння та оповіщення використовують системи автоматичної пожежної сигналізації.
- На робочому місці викладачі проводять повний інструктаж з охорони праці, повідомлять де розміщені плани будівлі, додаткові входи і виходи, розміщення вогнегасників. Також повідомлять про ряд небезпечних речовин та чинників, що впливають на наш організм.

8.2.2 Опис трудового процесу

Негативний вплив на організм людини виникає через неадекватне (надто велике або надто мале) навантаження на окремі системи організму. Такі перекося у напруженні різних систем організму, що трапляються під час роботи з відеодисплейним терміналом, зокрема, значна напруженість зорового аналізатора і довготривале малорухоме положення перед екраном, не тільки не зменшують загального напруження, а навпаки, призводять до його посилення і прояву стресових реакцій. Виконання бакалаврської роботи належить до легких робіт згідно класифікації робіт за ступенем важкості. Основним робочим становищем є положення сидячи. Робоча поза сидячи викликає мінімальне стомлення людини. Раціональне планування робочого місця передбачає чіткий лад і сталість розміщення предметів. Те, що потрібно виконувати частіше, лежить у зоні легкої досяжності робочого простору. Можна вважати, що робоче місце досить добре пристосоване для ефективного виконання поставлених завдань і не приводить до погіршення продуктивності праці та погіршення самопочуття чи здоров'я.

8.2.3 Аналіз методів дослідження, обладнання та характеристика речовин

Під час виконання бакалаврської роботи використовують персональні комп'ютери та периферійні пристрої (лазерні та струменеві друки, копіювальну техніку, сканери). Негативний вплив цих пристроїв на організм людини виникає через неадекватне (надто велике або надто мале) навантаження на окремі системи організму. Такі перекося у напруженні різних систем організму, що трапляються під час роботи з ПК, зокрема, значна напруженість зорового аналізатора і довготривале малорухоме положення перед екраном, не тільки не зменшують загального напруження, а навпаки, призводять до його посилення і прояву стресових реакцій. Найбільшому ризику виникнення різноманітних порушень піддаються: органи зору, м'язово-скелетна система, нервово-психічна діяльність, репродуктивна функція у жінок. Робота з комп'ютером характеризується значною

розумовою напругою і нервово-емоційним навантаженням, високою напруженістю зорової праці та досить великим навантаженням на м'язи рук під час роботи з клавіатурою. У процесі роботи з комп'ютером необхідно дотримуватися правильного режиму праці та відпочинку. Інакше у людини відзначаються значна емоційна напруга зорового апарату, що може призвести до появи головного білю, дратівливості, порушення сну, почуття виснаження. Раціональний режим праці та відпочинку передбачає запровадження регламентованих перерв, рівномірний розподіл навантаження протягом робочого дня, регулярні комплекси вправ для очей, рук, хребта для поліпшення мозкового кровообігу та психофізіологічного розвантаження. З метою запобігання перевантаження організму як в цілому, так і окремих його функціональних систем, передусім зорового та рухового аналізаторів, центральної нервової системи, загальний час щоденної роботи з відеодисплейним терміналом треба обмежити чотирма годинами та обов'язково дотримуватись регламентованих перерв. Робота з ПК супроводжується також виділенням значної кількості тепла, шуму, вібрації та електромагнітних випромінювань.

8.3 Організаційно-технічні заходи

8.3.1 Організація робочого місця і роботи

Санітарно-гігієнічні та ергономічні вимоги до параметрів робочого місця, розміщення обладнання, пристроїв та персонального комп'ютера на ньому, психофізіологічні особливості праці (напруженість трудового процесу). Робоче місце – це зона трудових дій працівника, обладнана для виконання певних операцій виробничого процесу, де взаємодіють три головні елементи праці – предмет, засоби і суб'єкт праці. На одному робочому місці можуть працювати два або кілька працівників, які виконують спільне завдання. Наукова організація робочого місця передбачає створення працівникові всіх необхідних умов для високопродуктивної і високоякісної праці за можливо менших фізичних зусиль і мінімальному нервовому напруженні та передбачає:

- оснащеність робочого місця відповідним основним і допоміжним устаткуванням, технологічною і організаційною оснасткою;
- раціональне планування, тобто найзручніше і найефективніше розміщення усіх елементів робочого місця для трудового процесу;
- створення безпечних і здорових умов праці. Просторова організація робочого місця повинна забезпечувати:
- відповідність планування робочого місця санітарним і протипожежним нормам і вимогам;
- безпеку працівникам;
- відповідність просторових відношень між елементами робочого місця, антропометричними, біомеханічними, фізіологічними, психофізіологічними і психічними можливостями людини, що працює;
- можливість виконання основних і допоміжних операцій в робочому положенні, що відповідає специфіці трудового процесу, в раціональній робочій позі і з використанням найбільш ефективних прийомів праці;
- вільне переміщення працівника за оптимальними траєкторіями;
- достатню площу для розміщення обладнання, інструменту, засобів контролю, деталей та ін. Просторові та розмірні співвідношення між елементами робочого місця повинні дозволяти:
- розміщення працівника з врахуванням робочих рухів і переміщень згідно з технологічним процесом;
- оптимальний огляд джерела візуальної інформації;
- зміну робочої пози і положення;
- раціональне розміщення основних і допоміжних засобів праці.

Обов'язковою умовою є те, що на робочому місці повинні знаходитись лише ті технічні засоби, які необхідні для виконання робочого завдання, і розміщуватися вони повинні в межах досяжності з метою виключення частих нахилів і поворотів корпусу людини, що працює. Під час роботи з персональним комп'ютером повинні бути дотримані наступні вимоги. Вимоги до приміщення. Площу приміщень, в яких розташовують персональні комп'ютери, визначають згідно з чинними нормативними документами з розрахунку на одне робоче місце, обладнане ПК:

- площа — не менше 6,0 м²;
- об'єм — не менше 20,0 м³, з урахуванням максимальної кількості осіб, які одночасно працюють у зміні;
- робочі місця повинні бути розташовані на відстані не менше ніж 1 м від стіни з вікном;
- відстань між бічними поверхнями комп'ютерів має бути не меншою за 1,2 м;
- відстань між тильною поверхнею одного комп'ютера та екраном іншого не повинна бути меншою 2,5 м;

Прохід між рядами робочих місць має бути не меншим 1 м. Користування ПК є основним видом діяльності, то ПК і його периферійні пристрої (принтер, сканер) розміщується на основному робочому столі, як правило, з лівого боку. Вимоги до організації робочого місця з ПК. Конструкція робочого місця користувача ПК має забезпечувати підтримання оптимальної робочої пози з такими ергономічними характеристиками:

- ступні ніг — на підлозі або на підставці для ніг;
- стегна — в горизонтальній площині;
- передпліччя — вертикально;
- лікті — під кутом 70–90° до вертикальної площини;

- зап'ястя зігнуті під кутом не більше 20° відносно горизонтальної площини;
- нахил голови — $15\text{--}20^\circ$ відносно вертикальної площини.

Якщо користування ПК є основним видом діяльності, то ПК і його периферійні пристрої (принтер, сканер) розміщується на основному робочому столі, як правило, з лівого боку. Якщо використання ПК є періодичним, то він, як правило, розміщується на приставному столі, переважно з лівого боку від основного робочого столу. Кут між поздовжніми осями основного та приставного столів має бути $90\text{--}140^\circ$. Висота робочої поверхні столу для ПК має бути в межах $680\text{--}800$ мм, а ширина — забезпечувати можливість виконання операцій в зоні досяжності моторного поля. Рекомендовані розміри столу: висота 725 мм, ширина $600\text{--}1400$ мм, глибина $800\text{--}1000$ мм. Робочий стіл для ПК повинен мати простір для ніг висотою не менше 600 мм, шириною не менше 500 мм, глибиною на рівні колін не менше 450 мм, на рівні витягнутої ноги — не менше 650 мм. Робочий стіл для ПК, як правило, має бути обладнаним підставкою для ніг шириною не менше 300 мм та глибиною не менше 400 мм, з можливістю регулювання по висоті в межах 150 мм та кута нахилу опорної поверхні - в межах 20° . Підставка повинна мати рифлену поверхню та бортик на передньому краї заввишки 10 мм. Застосування підставки для ніг тими, у кого ноги не дістають до підлоги, є обов'язковим. Робоче сидіння (сидіння, стілець, крісло) користувача ПК повинно мати такі основні елементи: сидіння, спинку, стаціонарні або знімні підлокітники. У конструкцію сидіння можуть бути введені додаткові елементи, що не є обов'язковими: підголовник та підставка для ніг. Робоче сидіння користувача ПК повинно бути підйомно-поворотним, таким, що регулюється за висотою, кутом нахилу сидіння та спинки, за відстанню спинки до переднього краю сидіння, висотою підлокітників. Регулювання кожного параметра має бути незалежним, плавним або ступінчатим, мати надійну фіксацію. Хід ступінчатого регулювання елементів сидіння має становити для лінійних розмірів $15\text{--}20$ мм, для кутових — $2\text{--}5^\circ$. Зусилля під час регулювання не повинні перевищувати 20 Н. Ширина та

глибина сидіння повинні бути не меншими за 400 мм. Висота поверхні сидіння має регулюватися в межах 400–500 мм, а кут нахилу поверхні - від 15° вперед до 5° назад. Поверхня сидіння має бути плоскою, передній край - заокругленим. Висота спинки сидіння має становити 300 ± 20 мм, ширина - не менше 380 мм, радіус кривизни в горизонтальній площині - 400 мм. Кут нахилу спинки повинен регулюватися в межах 0–30° відносно вертикального положення. Відстань від спинки до переднього краю сидіння повинна регулюватись у межах 260–400 мм. Для зниження статичного напруження м'язів рук необхідно застосовувати стаціонарні або знімні підлокітники довжиною не менше 250 мм, шириною 50–70 мм, що регулюються по висоті над сидінням у межах 230 ± 30 мм та по відстані між підлокітниками в межах 350–500 мм. Поверхня сидіння, спинки та підлокітників має бути напівм'якою, з неслизьким, ненаелектризуювальним, повітронепроникним покриттям та забезпечувати можливість чищення від бруду. Монітор та клавіатура мають розташовуватися на оптимальній відстані від очей користувача, але не ближче 600 мм, з урахуванням розміру алфавітно-цифрових знаків та символів. Розташування монітору має забезпечувати зручність зорового спостереження у вертикальній площині під кутом $\pm 30^\circ$ від лінії зору працівника. Клавіатуру слід розміщувати на поверхні столу або на спеціальній, регульованій за висотою, робочій поверхні окремо від столу на відстані 100–300 мм від краю, ближчого до працівника. Кут нахилу клавіатури має бути в межах 5–15°. Розміщення принтера або іншого пристрою введення-виведення інформації на робочому місці має забезпечувати добру видимість монітору, зручність ручного керування пристроєм введення-виведення інформації в зоні досяжності моторного поля: по висоті 900–1300 мм, по глибині 400–500 мм. При потребі високої концентрації уваги під час виконання робіт з високим рівнем напруженості суміжні робочі місця з ПК необхідно відділяти одне від одного перегородками висотою 1,5–2 м. Режим праці та відпочинку користувачів ПК встановлюють з урахуванням психофізіологічної напруженості їхньої праці, динаміки функціонального стану систем організму та працездатності. Раціональний режим праці та відпочинку передбачає запроваджен-

ння регламентованих перерв, рівномірний розподіл навантажень протягом робочого дня, регулярні комплекси вправ для очей, рук, хребта, поліпшення мозкового кровообігу та психофізіологічне розвантаження. З метою запобігання перевантаження організму як в цілому, так і окремих його функціональних систем, передусім зорового та рухового аналізаторів, центральної нервової системи, загальний час щоденної роботи з ПК обмежують. Робота з персональним комп'ютером вважається основною, якщо вона займає не менше як 50 з урахуванням характеру трудової діяльності, напруженості та важкості праці з використанням ПК під час основної роботи за восьмигодинної робочої зміни встановлюють додаткові регламентовані перерви:

- для розробників програм тривалістю 15 хв через кожну годину роботи;
- для операторів персональних комп'ютерів тривалістю 15 хв через дві години роботи;
- для операторів комп'ютерного набору тривалістю 10 хв через кожну годину роботи.

За жодних умов безперервна робота з ПК не повинна перевищувати чотири години. За дванадцятигодинної робочої зміни протягом перших восьми годин регламентовані перерви встановлюють аналогічно до восьмигодинної робочої зміни, а протягом останніх чотирьох годин тривалістю 15 хв через кожну годину незалежно від характеру трудової діяльності.

Навчання та інструктажі з безпеки праці. Перед допуском до самостійної роботи кожен працівник має право на навчання з питань охорони праці і роботодавець зобов'язаний провести таке навчання у вигляді двох інструктажів з питань охорони праці:

- вступного, який проводять працівники служби охорони праці об'єкта господарювання з усіма працівниками, яких приймають на роботу незалежно від

їхньої освіти та стажу роботи за програмою, в якій подають загальні питання охорони праці із врахуванням її особливостей на об'єкті господарювання;

- первинного, який проводять керівники структурних підрозділів на робочому місці з кожним працівником до початку їхньої роботи на цьому робочому місці.

Проходження цих інструктажів з питань охорони праці підтверджується записами у відповідних журналах обліку інструктажів і скріплюється підписами осіб, які проводили інструктажі та осіб, які отримали інструктажі. Організаційні заходи перед початком, під час і після завершення роботи. Працівники до початку роботи повинні перевірити візуально наявність і справність електрообладнання та його заземлення, а під час виконання роботи не залишати без нагляду обладнання, яке використовують. Після закінчення роботи необхідно прибрати робоче місце, відключити всі електроприлади від електромережі, перекрити крани водопостачання та газопостачання.

8.3.2 Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці

Санітарно-гігієнічні вимоги до умов праці під час виконання роботи описують: Нормативи з параметрів мікроклімату, освітлення приміщень, рівнів шуму, вібрації та електромагнітних випромінювань. Мікроклімат виробничих приміщень характеризують температурою, вологістю та швидкістю руху повітря, а також інтенсивністю радіації, переважно в інфрачервоній та ультрафіолетовій областях спектру електромагнітних випромінювань. Параметри мікроклімату у приміщеннях повинні забезпечувати комфортне самопочуття організму. Тому у виробничих приміщеннях повинна бути надійна система кліматичного контролю. Параметри мікроклімату закритих приміщень нормують санітарні норми ДСН 3.3.6.042 99. Оптимальні параметри мікроклімату закритих приміщень наведені в таблиці. Оптимальні параметри мікроклімату закритих приміщень Категорія робіт Температура, °С Відносна вологість повітря, холодний період року теплий

період року холодний період року теплий період року холодний період року теплий період року
Ia 22–24 23–25 60–40 60–40 0,1 0,1 Ib 21–23 22–24 60–40 60–40
0,1 0,2 Освітлення приміщень та робочих місць. Ще один важливий чинник, від якого залежать працездатність і здоров'я людини, – це освітлення. Світло регулює всі функції людського організму і впливає на психологічний стан і настрій, обмін речовин, гормональний фон і розумову активність. Найздоровіше освітлення забезпечує природне світло. Його ефективне використання можливе, якщо глибина приміщень не перевищує 6 м. Окрім того, хорошим вирішенням можуть бути скляні перегородки, що забезпечують зорову і звукову ізоляцію, але в той же час не перешкоджають проникненню природного світла. Відносно вікон робоче місце повинно бути розміщено так, щоб природне світло було збоку, переважно з лівого та забезпечувати коефіцієнт природної освітленості не нижче 1,5 %.

Освітленість за штучного освітлення в площині робочої поверхні має становити 300–500 Лк. Якщо таких значень освітленості досягнути не можна, то допускається локальне освітлення, при цьому освітленість екрана не може перевищувати 300 Лк. Відношення яскравості робочих поверхонь не повинно бути більшим ніж 3:1, а яскравості робочих поверхонь і стін (іншого обладнання) - 5:1. Робоче місце, обладнане ПК повинно бути розташоване так, щоб уникнути попадання в очі прямого світла. Щоб уникнути світлових відблисків від екрану та клавіатури необхідно використовувати комп'ютерне обладнання з матовою поверхнею. Для захисту очей від прямого сонячного світла чи джерел штучного освітлення необхідно застосовувати захисні козирки та жалюзі на вікнах. Вимоги до рівнів шуму та вібрації. Шум часто є причиною зниження рівня працездатності, підвищення рівня загальної та професійної захворюваності, частоти виробничих травм. Шум як стрес-чинник є загальнобіологічним подразником, який негативно впливає на всі органи і системи організму. У разі тривалого систематичного впливу шуму може виникнути патологія з переважним ураженням слуху, центральної нервової і серцево-судинної систем. Гігієнічне нормування рівнів шуму. Допустимі рівні звукового тиску у октавних смугах частот, еквівалентні рівні звуку на робочих

місцях встановлені санітарними нормами виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку ДСН 3.3.6.037-99, і для творчої та наукової роботи, навчання, не повинні перевищувати 50 дБА. Вібрація приводить тіло і його структурні частини в коливний рух. Розрізняють поперечні, поздовжні і крутильні коливання. За впливом на людину вібрації ділять на місцеві і загальні. Загальні вібрації викликають коливання тіла людини, місцеві – лише окремі частини тіла. Тривала дія вібрацій на організм людини призводить до порушень в центральній нервовій та серцево-судинній системах, погіршує загальний стан людини – pojawiaються втома, головний біль тощо. Колективні та індивідуальні засоби і заходи захисту від шкідливого впливу виробничих чинників на здоров'я людини. Облаштовуючи приміщення для роботи з ПК, потрібно передбачити припливно-витяжну вентиляцію або кондиціонування повітря. Надходження свіжого повітря регулюють, виходячи із таких умов (вказаний об'єм приміщення припадає на одне робоче місце з ПК):

- якщо об'єм приміщення 20 м³, то потрібно подати не менш як 30 м³/год повітря;
- якщо об'єм приміщення у межах від 20 до 40 м³, то потрібно подати не менш як 20 м³/год повітря;
- якщо об'єм приміщення становить понад 40 м³, допускається природна вентиляція, у випадку, коли немає виділення шкідливих речовин.

Захист від шуму та вібрацій. Усунення шуму в приміщенні є однією з найскладніших проблем, оскільки джерела шуму різноманітні й потребують комплексу заходів технічного, організаційного і медичного характеру на всіх стадіях проектування, будівництва, експлуатації машин і устаткування. Відомі три головні напрямки зменшення впливу шуму на організм людини:

- зменшення рівня шуму у джерелі виникнення, застосування раціональних конструкцій, нових матеріалів і технологічних процесів;

- звукоізоляція устаткування за допомогою глушників, резонаторів, кожухів, захисних конструкцій, оздоблення стін, стелі, підлоги тощо;
- використання засобів індивідуального захисту.

Заходи особистої гігієни на робочому місці (підтримання чистоти, миття лабораторного посуду, рук тощо). Заходи особистої гігієни на робочому місці передбачають щоденне вологе прибирання, утримання у чистоті робочого місця, наявність на робочому місці тільки необхідних для роботи засобів. На робочому місці необхідно дотримуватись вимог правил внутрішнього розпорядку, зокрема, заборонено приймати їжу, пити, курити та ін.

8.3.3 Заходи щодо безпеки під час виконання бакалаврської роботи

1. Заходи безпеки під час експлуатації персонального комп'ютера та периферійних пристроїв передбачають:

- правильну організацію робочого місця та дотримання оптимальних режимів праці та відпочинку під час роботи з ПК;
- експлуатацію сертифікованого обладнання;
- дотримання заходів електробезпеки;
- забезпечення оптимальних параметрів мікроклімату;
- забезпечення раціонального освітлення робочого місця;
- зниження рівня шуму та вібрації.

2. Заходи безпеки під час експлуатації інших електричних приладів передбачають дотримання таких правил:

- постійно стежити за справним станом електромережі, розподільних щитків, вимикачів, штепсельних розеток, лампових патронів, а також мережевих кабелів живлення, за допомогою яких електроприлади під'єднують до електромережі;

- постійно стежити за справністю ізоляції електромережі та мережевих кабелів, не допускаючи їхньої експлуатації з пошкодженою ізоляцією;
- не тягнути за мережевий кабель, щоб витягти вилку з розетки;
- не закривати меблями, різноманітним інвентарем вимикачі, штепсельні розетки;
- не підключати одночасно декілька потужних електропристроїв до однієї розетки, що може викликати надмірне нагрівання провідників, руйнування їхньої ізоляції, розплавлення і загоряння полімерних матеріалів;
- не залишати включені електроприлади без нагляду;
- не допускати потрапляння всередину електроприладів крізь вентиляційні отвори рідин або металевих предметів, а також не закривати їх та підтримувати в належній чистоті, щоб уникнути перегрівання та займання приладу;
- не ставити на електроприлади матеріали, які можуть під дією теплоти, що виділяється, загорітися (канцелярські товари, сувенірну продукцію).

8.4 Безпека в надзвичайних ситуаціях

8.4.1 Протипожежні та противибухові заходи

Пожежа - це неконтрольоване горіння, яке супроводжується виділенням тепла, світла, диму та інших продуктів. Горіння виникає за таких трьох умов: наявності окисника, наявності горючої речовини, наявності температури, за якої горюча речовина може самостійно горіти. Якщо немає хоча б однієї із цих умов, горіння стає неможливим. На цьому постулаті ґрунтується переважна більшість профілактичних заходів, спрямованих на відвернення пожеж. У приміщенні в якому виконувалась бакалаврська робота не використовують пожежовибухонебезпечні речовини і матеріали. Найбільш ймовірним джерелом пожеж може бути несправність електрообладнання та загорянням горючих матеріалів, зокрема, канце-

лярського приладдя, паперу. 1. Можливі причини виникнення пожежі та вибухів на робочому місці. Головними причинами виникнення пожеж та вибухів є:

- порушення пожежних норм і правил;
- порушення правил встановлення та експлуатації систем енергопостачання, опалення, вентиляції;
- порушення правил експлуатації електричного та газового обладнання;
- порушення правил зберігання пожежовибухонебезпечних матеріалів;
- використання відкритого вогню в заборонених місцях;
- погане знання персоналом протипожежних правил;
- необережна поведінка з вогнем.

2. Заходи запобігання виникненню пожежі та вибуху, первинні засоби пожежогасіння. Переважна більшість пожеж починається із невеличкого вогнища. Тому його своєчасну ліквідацію розглядаємо як профілактичний захід щодо недопущення його розширення до масштабів пожежі. Ліквідувати вогнище можна, усунувши одну із трьох умов виникнення горіння. Видалити горючу речовину із вогнища не завжди можна, а припинити доступ кисню до неї або/і понизити її температуру можна завжди, якщо своєчасно використати первинні засоби гасіння пожеж: воду, пісок або вогнегасники. Вода – універсальний засіб для гасіння пожеж, оскільки її застосування завдяки випаровуванню дає змогу як понизити температуру горючої речовини, так і зменшити доступ кисню до неї. Проте нею не можна гасити електроустановки під напругою та легкозаймісті рідини. Для цього треба використовувати пісок, хоча він є менш ефективним. Вогнегасники, залежно від природи вогнегасної речовини бувають різних типів. Найпоширеніші з них:

- хімічно-пінні (ВХП–10);
- повітряно-пінні (ВПП–5, ВПП–10);

- вуглекислотні (ВВ–2, ВВ–3, ВВ–5);
- порошкові (ВП–2–01, ВП–2Б, ВПУ–2, ВП–5–01, ВП–8Б).

Важливо пам'ятати, що хімічно-пінними та повітряно-пінними вогнегасниками не можна гасити електрообладнання під напругою. Потрібно своєчасно і вміло використовувати вогнегасники для локалізації невеликих ділянок горіння, оскільки час їхньої дії є досить малий, у найкращому випадку - до 60 с. Також варто зазначити, що користуючись газовими приладами необхідно дотримуватись таких вимог:

- забезпечити надійне вентилявання приміщення (відкрийте кватирки вікон, не закривайте отвори та решітки вентиляційних каналів, забезпечте постійне провітрювання приміщення);
- перевірити наявність тяги у димоході (за відсутності чи слабкій тязі не користуйтеся газовими приладами – це смертельно небезпечно!);
- не встановлювати в приміщенні, де є газові прилади з відведенням продуктів згорання у димові канали, витяжну механічну систему вентилявання;
- не користуватися газовими приладами за несправної автоматики безпеки;
- не залишати без нагляду газові прилади у робочому стані;
- не використовувати приміщення, де встановлено газові прилади, для сну та відпочинку;
- не використовувати газові плити для обігріву приміщення;
- перекривати крани після користування газовими приладами.

8.4.2 Організація евакуації працівників

Виконуючи бакалаврську роботу було проаналізовано схему шляхів евакуації, які забезпечують якнайшвидше і найбезпечніше виведення людей з небезпечних зон. Проведення організованої евакуації з виробничих та інших приміщень

і будівель, запобігання проявам паніки і недопущення загибелі людей забезпечують шляхом складання плану евакуації з розробленням схеми евакуаційних шляхів та виходів. На підприємстві має бути встановлено порядок оповіщення людей про пожежу, з яким необхідно ознайомити всіх працівників. Серед загальних вимог до евакуаційних шляхів та виходів необхідно відмітити, що ними можуть бути дверні отвори, якщо вони ведуть з приміщень:

- безпосередньо назовні;
- на сходовий майданчик з виходом назовні безпосередньо або через вестибюль;
- у прохід або коридор з безпосереднім виходом назовні або на сходовий майданчик;
- у сусідні приміщення того ж поверху, що не містять виробництв, які належать за вибухопожежною та пожежною небезпекою до категорій А, Б і В та мають безпосередній вихід назовні або на сходовий майданчик.

Для безпечної евакуації шляхи та виходи мають відповідати таким вимогам:

- евакуаційні шляхи і виходи повинні утримуватися вільними, не захарашуватися та у разі потреби забезпечувати евакуацію всіх людей, які перебувають у приміщеннях;
- кількість та розміри евакуаційних виходів, їхні конструктивні рішення, умови освітленості, забезпечення незадимленості, протяжність шляхів евакуації, їхнє оздоблення повинні відповідати протипожежним вимогам будівельних норм;
- у приміщенні, яке має один евакуаційний вихід, дозволяється одночасно розміщувати не більше 50 осіб, а у разі перебування в ньому понад 50 осіб повинно бути щонайменше два виходи, які відповідають вимогам будівельних норм;

- двері на шляхах евакуації повинні відчинятися в напрямку виходу з будівель (приміщень) і замикатися лише на внутрішні запори, які легко відмикаються.

8.5 Висновки

Згідно із проведеним аналізом можна побачити, що санітарно-гігієнічні та ергономічні умови праці відповідають нормативам і їх не треба покращувати.

9 Висновок

В результаті виконання цієї роботи вдалося створити основу моделі, яка б могла відображати різні мови програмування. Цю основу було розширено до повної підтримки мови програмування Smalltalk. Також на базі цієї основи було розроблено прототип моделі мови програмування Java, який дозволяє підтвердити універсальність моделі. Під час виконання магістерської роботи окремим питанням стала резолюція символів, навіть не згадувалось при постановці задачі. В результаті було розроблено структуру даних та загальний алгоритм резолюції символів, який перевірено на мовах програмування Smalltalk та Java. Також цей алгоритм має працювати на інших сім'ях мов програмування, як, наприклад, Python-подібні мови. Особливу увагу було приділено алгоритмам отримання метрик коду. Зокрема було розроблено алгоритм для отримання цикломатичної складності коду, та успішно перевірено його для мов програмування Smalltalk та Java. Крім того було декілька спроб створення прототипів додаткової функціональності на базі моделі для демонстрації її перспективної важливості. До цих прототипів відноситься візуалізація дерева коду, а також генерування тексту програми з його моделі.

На даний момент метамодель реалізована за всіма правилами FM3, що дозволяє переглядати створені на її базі моделі у браузері Glamour. Крім того вона повністю інтегрована в Moose, що дозволяє почати її використання без застосування додаткових зусиль.

У цьому проекті зацікавлена науково-дослідницька команда „Software Composition Group“ університету міста Берн, так як їм потрібно проводити аналіз потоків виконання на статично-типізованих мовах програмування. Також цей проект є важливим для французької компанії Synectique, яка надає послуги з аналізу даних та вирішення архітектурних проблем програмного забезпечення. Цій компанії потрібно аналізувати нестандартні елементи у коді програм одного із їхніх клієнтів. Деякі науковці з паризького університету також зацікавлені у про-

екті FAST, так як для них є важливою візуалізація коду програм.

На даний момент робота над цим проектом продовжуватиметься двома студентами на базі науково–дослідницької команди RMoD інституту Inria, що знаходиться у місті Лілль. Один із них буде розширювати прототип метамоделі мови програмування Java до повноцінної функціональності. Інший буде реалізовувати генерацію вихідного коду із наявних моделей.

Цей проект був дуже цікавим так захоплюючим, особливо приємно, що він справді потрібен доволі великій кількості людей для подальшого використання у своїх проектах. Також дуже важливо відзначити, що поставлене на початку питання було повноцінно досліджено, та розроблене програмне забезпечення може підтвердити правильність ідей закладених в побудову метамodelей та алгоритмів для їх опрацювання.

Література

- [1] Tudor Girba, *The Moose Book* [Електронний ресурс], 2011. Режим доступу: <http://www.themoosebook.org/book/table-of-contents>
- [2] S.Ducasse, J.Laval, N.Anquetil, A.Cavalcante-Hora, U.Bhatti, *MSE and FAMIX 3.0: an Interexchange Format and Source Code Model Family* [Електронний ресурс], 2011. Режим доступу: <http://rmod.lille.inria.fr/archives/reports/Duca11c-Cutter-deliverable22-MSE-FAMIX30.pdf>
- [3] Object Management Group, Inc., *Abstract Syntax Tree Metamodel (ASTM) Specification* [Електронний ресурс], 2008. Режим доступу: <http://www.omg.org/spec/ASTM/1.0/Beta1/PDF>
- [4] Adrian Kuhn, *Cyclomatic Complexity in Languages with Closures* [Електронний ресурс], 2009. Режим доступу: <http://www.iam.unibe.ch/~akuhn/blog/2009/cyclomatic-complexity-in-languages-with-closures/>
- [5] Yuriy Tymchuk, *Meet the grammars* [Електронний ресурс], 2013. Режим доступу: <http://uko-on-code.blogspot.fr/2013/02/grammars-complexity-comparison.html>
- [6] Andrew P. Black, Stéphane Ducasse, Oscar Nierstrasz, Damien Pollet with Damien Cassou and Marcus Denker, *Pharo by Example*. Square Bracket Associates, Switzerland 2009.
- [7] Serge Demeyer, Stéphane Ducasse, Oscar Nierstrasz, *Object-Oriented Reengineering Patterns*. Square Bracket Associates, Switzerland 2008.
- [8] Edward J. Klimas, Suzanne Skublics, David A. Thomas, *Smalltalk with Style*. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 1996.

- [9] Kent Beck, *Smalltalk Best Practice Patterns*. Prentice Hall, 1996.
- [10] Lukas Renggli, *Dynamic Language Embedding With Homogeneous Tool Support* [Электронный ресурс], 2010. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/phd/renggli-phd.pdf>
- [11] Tudor Gîrba, *Modeling History to Understand Software Evolution* [Электронный ресурс], 2005. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/phd/girba-phd.pdf>
- [12] Michele Lanza, *Object-Oriented Reverse Engineering. Coarse-grained, Fine-grained, and Evolutionary Software Visualization* [Электронный ресурс], 2003. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/phd/lanza-phd.pdf>
- [13] Sander Tichelaar, *Modeling Object-Oriented Software for Reverse Engineering and Refactoring* [Электронный ресурс], 2001. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/phd/tichelaar-phd.pdf>
- [14] Philipp Bunge, *Scripting Browsers with Glamour* [Электронный ресурс], 2009. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/masters/Bung09a.pdf>
- [15] Sandro De Zanet, *Grammar Generation with Genetic Programming. Evolutionary Grammar Generation* [Электронный ресурс], 2009. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/masters/DeZa09a.pdf>
- [16] Andrea Brühlmann, *Enriching Reverse Engineering with Annotations* [Электронный ресурс], 2008. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/masters/Brue08a.pdf>
- [17] Markus Kobel, *Parsing by Example* [Электронный ресурс], 2005. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/masters/Kobe05a.pdf>

- [18] Daniel Langone, *Recycling Trees: Mapping Eclipse ASTs to Moose Models* [Электронный ресурс], 2009. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/projects/Lang09a.pdf>
- [19] Matthias Junker, Markus Hofstetter, *Scripting Diagrams with EyeSee* [Электронный ресурс], 2007. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/projects/Junk07aJunkerHofstetterEyeSee.pdf>
- [20] Marc Stettler, *Moose Domain Generator* [Электронный ресурс], 2005. Режим доступа: <http://scg.unibe.ch/archive/projects/Stet05aDomainGenerator.pdf>